

VJR-091007-V

Verslag JANEENEEJAJA, open gesprek over hoofddoeken op school AV² Vlaamse Jeugdraad 7 oktober 2009

De avond startte met een panelgesprek met stemmen uit het onderwijs en enkele jongeren. Vervolgens werd de groep opgedeeld en gingen we in kleinere groepen in gesprek o.l.v. een moderator en dit a.d.h.v. enkele stellingen. Daarna was het tijd voor het meer juridische verhaal van Mehmet. Aan de gesprekstafels gingen we hier verder op in en tot slot had iedereen de kans om een stem uit te brengen.

1. Panelgesprek met experts en ervaringsdeskundigen

De Vlaamse Jeugdraad startte haar avond met een panelgesprek met enkele experts uit onderwijs en enkele ervaringsdeskundige jongeren. Wie zat rond de tafel?:

- **Luc Jacobs** van het KTA Wollemarkt uit Mechelen. In deze school uit het GO! is er tot nu toe geen verbod en zijn er geen problemen rond dit topic. Ze zullen zeker tot 2010 wachten om het verbod in te voeren.
- **Jacky Goris**, algemeen directeur van de scholengroep Brussel (GO!) en voorzitter van de raad van algemeen directeurs bij het GO! De scholengroep Brussel heeft midden jaren '90 wel al een hoofddoekenverbod ingevoerd.
- **Saloua Belahrir**, een meisje met hoofddoek. Ze werkt op dit moment aan de KUL als stafmedewerker allochtone studenten.
- **Özlem Bozkurt**, een meisje zonder hoofddoek. Ze werkt op dit moment bij de Vlaamse Overheid als milieugezondheidsdeskundige en werkt haar doctoraat af aan de Universiteit van Utrecht.
- **Tim Barbaix**, student politieke en sociale wetenschappen aan UGent, lid van de VJR. Hij zat in het secundaire onderwijs in een katholieke school waar een verbod op hoofddoeken was.

De highlights uit het panelgesprek:

Saloua draagt een hoofddoek en geeft aan dat dit een persoonlijke keuze is na een zoektocht naar zichzelf en haar geloof. Het is nu haar eigen beleving van de islam. Ze geeft aan dat ze het jammer vindt dat de hoofddoek onderwerp van debat geworden is.

Özlem draagt bewust geen hoofddoek omdat ze niet wil dat de onvermijdelijke discussie hierover andere (carrière)doelen in de weg zou staan. Een stukje uit gemakzucht: mét hoofddoek rondlopen

over straat is immers niet altijd gemakkelijk omwille van de oordelende blikken. Ze voelt geen druk om de hoofddoek wel of niet te dragen, maar krijgt soms vreemde reacties van mensen die haar sterk bevestigen omdat ze hem niet draagt.

Tim haalt aan dat er soms met twee maten en gewichten gewerkt wordt. Hij ervaarde dit op zijn middelbare school en haalt het voorbeeld aan van punkers. Als ze goed studeren, maakt niemand een probleem van hun look. Doen ze dat niet, wordt er wel een punt van gemaakt. Voor meisjes met een hoofddoek wordt dat onderscheid niet gemaakt. Bij hen gaat men er gewoon van uit dat het kledingstuk, ongeacht hun schoolse prestaties, sowieso niet kan. Verder haalt hij aan dat veel heersende vooroordelen over meisjes met hoofddoek niet stroken met de realiteit. Zo vond hij het verfrissend op school kennis te nemen van hun (positieve) opvattingen over bijvoorbeeld het homohuwelijk.

Jacky Goris, in wiens Brusselse scholen al zo'n 15 jaar een hoofddoekenverbod van kracht is, geeft aan dat de hoofdstad sneller geconfronteerd werd met integratieproblemen en dus sneller handelde. Over de invoering van het verbod waren er overigens nauwelijks klachten. Integendeel, ook moslimleerlingen stonden zelf meewarig tegenover leeftijdsgenoten die per se de hoofddoek wilden dragen op school.

Meneer Goris kadert de beslissing van het GO! (invoering verbod op hoofddoek vanaf 2010) ook in het geheel van het onderwijslandschap. Het GO! betreft tot 16% van de totale leerlingenpopulatie. De Vrije, Katholieke Koepel onderwijst ongeveer 75% van de leerlingen. We hebben geen cijfers over het hoofddoekenverbod in deze scholen, maar in de meerderheid van deze scholen geldt er een verbod. De beslissing van het GO! kadert in deze situatie en probeert zo te verhinderen dat deze scholenconcentratiescholen worden. In principe kan voor meneer Goris een hoofddoek op school, maar dan onder 3 voorwaarden: alle scholen in Vlaanderen laten het toe; er wordt een degelijk gelijke onderwijskansen beleid gevoerd met aandacht voor een evenredige verdeling van alle leerlingen over alle scholen (elke school is een afspiegeling van de samenstelling van de maatschappij); en het gaat enkel over een hoofddoek.

In de school van Luc Jacobs is er geen verbod op de hoofddoek en hij ervaart geen problemen. Hoewel het KTA een concentratieschool is, is er geen sprake van een opvallende stijging van hoofddoekdragende meisjes. In deze school focust men op een Nederlands taalbeleid en gelijke onderwijskansen, daarbinnen is de discussie over de hoofddoek slechts een nevendossier.

2. Gesprekstafel a.d.h.v. stellingen

Aan de gesprekstafels namen we een viertal stellingen onder de loep. Hieronder vind je de reacties in het kort. Achteraan dit document vind je het uitgebreide verslag van de stellingen.

De hoofddoek verbieden is een manier om te vermijden dat meisjes door vrienden onder druk worden gezet om hem te dragen zonder dat ze dat eigenlijk willen.

SAMENGEVAT

Reacties neigen vooral naar **niet akkoord**.

- De jongeren moeten zelf de kans krijgen om een keuze te maken.
- Verdeeldheid of er wel of niet druk is. Maar als jongeren de druk voelen om een hoofddoek te dragen, moet dit individueel worden aangepakt.
- Een algemeen verbod neemt niet zozeer de druk weg, maar wel de vrije keuze van jongeren.
- Hou mogelijkheden voor dialoog, leer omgaan met diversiteit op school.

Een hoofddoek is voor meisjes een deel van hun identiteit ontwikkeling, Een hoofddoek is daarom te vergelijken met andere uitingen van jeugdculturen (piercings, bepaald soort kleding,...).

SAMENGEVAT

Het merendeel van de deelnemers gaat akkoord met het stukje over de identiteitsontwikkeling maar niet akkoord met de vergelijking met jeugdculturen.

- Een hoofddoek hoort bij de identiteit en is geen fase/rage. Het is een religieus teken dat je niet zomaar kan gelijkstellen aan 'jeugdcultuur'.
- Kiezen voor een hoofddoek is een bewuste keuze.

Een verbod op hoofddoeken beperkt het recht op onderwijs en de gelijke onderwijskansen van meisjes met een hoofddoek. De schoolkeuze hangt mogelijks af van het al dan niet mogen dragen van een hoofddoek en niet van de studierichtingen

SAMENGEVAT

- In een verbod schuilt toch een gevaar in voor de gelijke onderwijskansen, zeker als niet overal dezelfde regel geldt en het een criterium van keuze wordt.
- Het probleem zit wel veel dieper: prestaties van allochtonen binnen het onderwijs hebben op zich niets te maken met hoofddoek of niet, kijk maar naar jongens.

Een verbod bevordert de maatschappelijke intolerantie omdat het de boodschap geeft dat een hoofddoek iets slechts is.

SAMENGEVAT

- De hoofddoek is een veruiterlijking van islam, heel de discussie zal geen goed doen voor beeld van de islam in België.
- Het belang van dialoog, van elkaar kennen en respect voor elkaars identiteit.
- Het is ook een verhaal van integratie en normen.
- En raakt ook aan de plaats van godsdienst en godsdienstbeleving in onze samenleving

3. De juridische kant van de zaak

Mehmet Saigyn vertelt over het werk dat hij en enkele collega's hebben verricht in Wallonië omtrent de hoofddoek op school.

Wie zijn zij?

Zes mensen die zich uit vrije wil rond de tafel hebben gezet om het verhaal rond de hoofddoeken op school te bekijken vanuit juridisch oogpunt, los van alle ideologische discussies die al jarenlang gevoerd worden. De meerderheid van hen heeft een juridische achtergrond (jurist, advocaat, ...).

Wat hebben ze gedaan?

Op basis van bestaande teksten (onder anderen het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens, Belgische Grondwet en het Neutraliteitsdecreet voor het Franstalige Gemeenschapsonderwijs) hebben zij twee voorstellen voor regeringsbesluiten uitgewerkt dat de algemene maatregelen met betrekking tot het dragen van een hoofddoek in het secundaire en hoger onderwijs in Franstalige België definieert.

Deze besluiten hebben ze ontworpen naar het voorbeeld van een eerder regeringsbesluit over geweld op school. Hierin werden specifieke artikelen opgenomen met de aanbeveling om deze in de schoolreglementen op te nemen. Dit is gebeurd door alle directeurs en versterkte het gevoel van de initiatiefnemers voor het regeringsbesluit mbt de hoofddoek, dat de autonomie van de scholen helemaal niet zo hard doorweegt.

Het ontwerp van regeringsbesluit

Dragen van hoofddoeken moet kunnen in het Franstalige Gemeenschapsonderwijs want het is conform aan de

- conventionele normen (art 9 van EVRM)
- grondwettelijke normen (art 19 en art 24 uit de Belgische Grondwet)
- decretale normen (decreten voor Franstalige Gemeenschapsonderwijs)

→ *Vrijheid van godsdienst is het uitgangspunt, een verbod is een uitzondering.*

Maar in het voorstel worden expliciet **beperkingen** benoemd, omdat mensen zich zorgen maken over bepaalde aspecten, omdat men wilde zoeken naar compromissen:

- gezicht en handen mogen niet bedekt worden;
- leerlingen met én zonder hoofddoeken mogen niet intolerant zijn t.o.v. anderen;
- als er druk is (proselitisme of bekeerijver) binnen de school dan moeten hiervoor bewijzen zijn en moeten de betrokkenen gesanctioneerd worden (individuen, na een dialoog);
- alle scholen zijn ook gemengd (jongens en meisjes);
- kiezen voor een school is kiezen voor een pedagogisch project van een school, wat betekent dat je deelneemt aan alle lessen binnen die school. Hierover moet je dan niet discussiëren. Het is wel zo dat deelnemen aan een les niet betekent dat je het ook eens bent met de inhoud;
- tijdens een stage is een jongere nog leerling van de school wat betekent dat zij de regels van de school volgt (en dus de hoofddoek mag dragen) tenzij het bewezen is dat het dragen van een hoofddoek gevaarlijk is voor de job.

Stand van zaken in de Franstalige Gemeenschap

- Ecolo is voor deze vrijheid
- MR niet
- PS en cdH twijfelen nog

Stand van zaken en plannen in Vlaanderen

- Op 2 juli 2009 heeft een arrest van de Raad van State het vrijheidsbeginsel herhaald. Dat betrof een godsdienstlerares met een hoofddoek en de Raad van State zei dat het compatibel met de neutraliteitsverklaring van het GO! was. Wat voor een lerares geldig is moet natuurlijk ook geldig voor een leerlinge zijn.
- Minister Smet heeft in interviews gezegd dat hij wilde iets doen maar dat het moeilijk was wegens het autonomie principe.
- De Raad van het GO! heeft op 11 september 2009 een algemeen verbod beslissing genomen van het officiële net en heeft dus in feite bewezen dat het autonomie principe voor de schooldirecties een illusie is.
BOEH! heeft verklaard dat een proces voor de Raad van State tegen de beslissing van de Raad van het GO! op weg is.

Mehmet en zijn collega's zijn nu bezig met gelijkaardig juridisch werk voor de Vlaamse Gemeenschap op basis van de teksten die geldig zijn in Vlaanderen (onder anderen de neutraliteitsverklaring dus).

4. Gesprekstafels: uitwerking voorstel

Aan de gesprekstafels gaan we verder aan de slag met het voorstel dat Mehmet naar voren bracht. Sommige tafels gaan uit van een verbod, andere van een vrijheid. Met de mensen rond de tafel zoeken we naar beperkingen, voorwaarden, een kader om dat verbod of die vrijheid realistisch te maken voor een school. Dit gesprek werd wegens tijdgebrek doorlopen door een beperkt aantal deelnemers, hieronder de conclusies.

Een hoofddoek is toegelaten, maar:

- *gezicht en handen mogen niet bedekt worden*
- *leerlingen met én zonder hoofddoeken mogen niet intolerant zijn tov anderen*
- *als er druk is (prosilitisme of bekeerijver) binnen de school dan moeten hiervoor bewijzen zijn en moeten de betrokkenen gesanctioneerd worden (individuen, na een dialoog)*
- *alle scholen zijn ook gemengd (jongens en meisjes)*
- *kiezen voor een school is kiezen voor een pedagogisch project van een school, wat betekent dat je deelneemt aan alle lessen binnen die school. Hierover moet je dan niet discussiëren. Het is wel zo dat deelnemen aan een les niet betekent dat je het ook eens bent met de inhoud.*
- *Over stages, tijdens een stage is een jongere nog leerling van de school wat betekent dat zij de regels van de school volgt (en dus de hoofddoek mag dragen) tenzij het bewezen is dat het dragen van een hoofddoek gevaarlijk is voor de job.*

Reacties:

- Er zijn verschillen tussen bijvoorbeeld het lopen van stage en het gaan naar bijvoorbeeld het zwembad.
- Voor een studiereis: Je bent langer weg, er zitten ook ontspanningsmomenten bij dus ook schooluniformen moeten niet, een hoofddoek kan dan ook zeker als het gaat over excursies.
- Stage:
 - o De stageplaats is de beslisser. Als je kiest voor bijvoorbeeld een stadsbestuur waar je uitdrukkelijk geen hoofddoek mag dragen en je weet dit op voorhand dat heb je als stagiaire geen keuze.
 - o Je kan kiezen voor een stadsbestuur waar geen verbod op is.

- Ook al doe je stage, je blijft een student en volgens onze grondwet heb je recht op vrijheid van religie-uitoefening. Het gaat over juridische normen.

Een hoofddoek mag NIET, maar:

- Tijdens sportlessen kunnen er sporthoofddoeken voorzien worden (zeker wanneer het buiten de schoolmuren doorgaat).
- Binnen de school is er een rustige plek waar meisjes hun hoofddoek kunnen afzetten en opzetten.
- Leerlingen moeten tolerant zijn t.o.v. elkaar.
- Bij activiteiten (lessen, stages, studiereizen, ...) buiten de schoolmuren, mogen hoofddoeken wel.

Reacties:

- Deze voorwaarden zouden het bewijs zijn dat men geen kennis heeft waarom men de hoofddoek draagt.
- De minst slechte is de laatste.
- Stages met hoofddoek. Door hoofddoek te verbieden op onderwijs gaat dit ook verder worden door getrokken naar de werkvloer.
- Als het echt niet anders gaat, zijn dit wel goed voorstellen want dan moet je nemen wat er is.
- Zijn er nog andere voorwaarden? Uitzonderingen toelaten is een uitdrukking dat je niet weet waarover het gaat. Indien, alle beetjes zijn goed. Uitgangspunt is verkeerd.
- Persoonlijke situatie: stageplaats vinden is moeilijk met hoofddoek, daarom heb ik ervoor gekozen om het niet te dragen. Ik zou een hoofddoek kunnen dragen...Ik draag het hier niet want dan geef ik een verkeerd signaal. Als ik die draag wil ik er 100% achter staan. Er volledig voor gaan of anders niet.

5. Uitslag poll

Een indicatieve poll op het einde van de avond bracht volgend resultaat:

1 op de 28 is VOOR een hoofddoekenverbod voor leerlingen op school

- Ik ben **voor** / ~~tegen~~ een hoofddoekenverbod voor leerlingen op school
- Optie: maar koppel er een aantal beperkingen/voorwaarden aan vast, zijnde:
 - Iedere school moet daar zelf over beslissen.

25 op de 28 is TEGEN een hoofddoekenverbod voor leerlingen op school

- Ik ben ~~voor~~ / **tegen** een hoofddoekenverbod voor leerlingen op school
 - Zie www.neutralite.be
 - Alle lessen volgen.
 - Sancties indien niet ok maar na aanmaning en overleg.
 - Het zorgt ervoor dat er extremisme ontstaat.
 - Uniformscholen moeten kunnen blijven.
 - Beperkingen mogen.
 - Duidelijke plaatsing van ander elementen & subculturen in reglement.
 - Individuele straffen bij druk.
 - Scholen moeten ruimte bieden voor debat, dialoog, discussie.
 - Tussen jongeren → kans geven om duidelijk te maken waarom men wel/kiest voor hoofddoek (of andere religieus kenteken)
 - Zolang het een bescheiden hoofddoek blijft.
 - Iedereen is uniek.

- Diversiteit is een rijkdom.
- Door het te verbieden gaan we vervreemden van elkaar.
- De 'onderdrukkers' aanpakken.
- Indien toch een verbod: mogelijkheid tot het dragen van een hoofddoek in stagen, excursies, buitenschoolse activiteiten...
- Voor alle schoolnetten.
- Alle lessen worden meegedaan.
- Er sancties volgen indien er duidelijke bewijzen zijn van onderdrukking/sociale druk.
- Geen boerka's.
- Geen handschoenen.
- Je zet anderen niet onder druk.
- Geen boerka.
- Diversiteit is een rijkdom.
- Onze hoofddoek verbiedt onze kwaliteiten niet.
- Geloof dat dit kan leiden tot meer integratie en net wel "concentratie" tegengaat → valt verder te nuanceren.
- Lange zwarte kleren met de handschoenen is misschien te overdreven.

2 op de 28 ONTHOUDT ZICH voor een hoofddoekenverbod voor leerlingen op school

- Ik vind dat iedere school autonoom zou moeten bepalen of ze een hoofddoek moeten toelaten, maar dat ze als evidentie geen verbod nemen.

6 op de 28 is VOOR een algemene maatregel voor alle scholen

- Ik ben **voor** / ~~tegen~~ een algemene maatregel voor alle scholen (dus in alle scholen geldt hetzelfde)
 - Vrijheid!
 - "verbod" op verbod of wel: verbod onmogelijk
 - Waarbij verschillende meningen in een eerlijk debat gehoord moeten worden. MAAR waarbij een verschil is tussen wat individuele meningen zijn en wat ook echt KAN.

16 op de 28 is TEGEN een algemene maatregel voor alle scholen

- Ik ben ~~voor~~ / **tegen** een algemene maatregel voor alle scholen (dus in alle scholen geldt hetzelfde)
 - Maar deze dringt zich wel op.
 - Elke school moeten zijn beslissing zelf nemen.

6 op de 28 ONTHOUDT ZICH voor een algemene maatregel voor alle scholen

6. STELLINGEN UITGEBREID

De hoofddoek verbieden is een manier om te vermijden dat meisjes door vrienden onder druk worden gezet om hem te dragen zonder dat ze dat eigenlijk willen.

- Gebeurt dit wel? Voel je die druk? Wordt me verweten geen praktiserende moslima te zijn?
- Iedereen kiest, maar een verbod wordt ook door meisjes die geen hoofddoek dragen niet aanvaard.
- Hoofddoek is niet belangrijk. Op school zijn meisjes met of zonder hoofddoek de beste vriendinnen... Zij voelen geen druk om de hoofddoek weg te laten of te dragen. Ik push meisjes niet om de hoofddoek te dragen. Ik ken twee zussen, de ene draagt de hoofddoek, de andere niet. Een soort druk is er altijd, maar die gaat niet alleen over de hoofddoek, maar ook bijvoorbeeld over spannende broeken,...
- De hoofddoek hoort voor mij bij de identiteit van de vrouw.
- Wij – niet-moslims – kunnen het belang van de hoofddoek moeilijk inschatten.
- Je moet de oorsprong van ‘het kwaad’ aanpakken. Niet de onderdrukten aanpakken, maar de onderdrukkers. Want door het hoofddoekverbod worden eventueel onderdrukten nog verder onderdrukt; zij zullen wegblijven van school en hun kansen zien afnemen.
- Sommige jongeren moeten echt luisteren naar hun ouders – zullen zij niet degenen zijn die druk van thuis overbrengen naar meisjes die thuis niet aan deze regels onderworpen zijn?
- Deze meisjes kunnen ook voor hun rechten opkomen, dit moet niet via een algemeen verbod.
- Iemand die de hoofddoek niet uit vrije wil draagt, draagt de hoofddoek eigenlijk niet! Je moet de hoofddoek dragen voor jezelf en je geloof, niet voor je ouders.
- Je bent toch niet minderwaardig of minder gelovig als je hem niet draagt.
- Je moet klaar zijn om de hoofddoek te dragen.
- Sommige meisjes hebben geen keuze meer, dus voor zij die de hoofddoek niet willen dragen, is een verbod wel een oplossing.
- De invoering van het verbod is niet omdat meisjes onderdrukt worden, of toch niet alleen, het is ook ingevoerd omdat het pedagogisch project in gedrang komt.
- Meisjes met hoofddoek geven aan dat ze even goed vriendinnen hebben zonder hoofddoek en dat dit geen thema is waar ze over praten. Ieder maakt zijn keuze.
- Soms vangen ‘Vlaamse’ vriendinnen wel gesprekken op tussen moslimmeisjes over wanneer je ‘echte’ moslima bent. Bijvoorbeeld naar aanleiding van iemand die niet mee doet aan de ramadan. Het wordt beaamd aan de tafel dat sommige moslims vinden dat je alles moet doen binnen islam om goede moslim te zijn.
- In Antwerpen was er wel druk, die directie zegt dat niet zomaar en weet hoe het er aan toe gaat. Daarom moet elke school zelf beslissen, de realiteit is overal heel verschillend.
- Druk tussen leeftijdsgenoten is er over veel verschillende dingen. Waar zicht het verschil dan met de hoofddoek. Er wordt gezegd omdat die zo zichtbaar is.
- Een verbod helpt de druk niet wegnemen, want op andere momenten is er nog druk (buiten de school). Religie moet voor iedereen een eigen keuze kunnen zijn, een verbod vermijdt niet dat iemand gelooft.
- School moet kans geven aan jongeren om geloof te belijden in school. Je kwetst jongeren, en fnuikt de discussie. Er is geen mogelijkheid meer om open te dialogeren.
- In een uniformschool merk je hetzelfde, een uniform vermijdt niet dat er geen modeshow is op school al gaat het dan over de merknamen op de truien en T-shirts. Iets verbieden is het probleem verleggen.
- In de media voert men veel te veel het beeld van moslima’s die onderdrukt worden op. Er is nood aan reportages over meisjes die bewuste keuzes maken. Dit moet meer aandacht krijgen.

- School is een plaats waar je leert verdraagzaam zijn, waar je leert omgaan met diversiteit. Als je verbiedt hoe kan je gesprek dan nog aangaan? Hoe leer je dan elkaar kennen en respect hebben voor elkaar.
- Multiculturaliteit op school is belangrijk: gevaar van concentratiescholen; moeilijk om onder controle te houden, mensen gaan naar school waar ze wonen. Maar het is verrijkend dat er verschillende culturen zitten om hiermee te leren omgaan
- Hoofddoeken verbod kan helpen tegen concentratiescholen.
- Athenea zijn concentratiescholen geworden omdat er in andere scholen al een verbod was.
- Zo help je misschien de meisjes die onder druk worden gezet, maar zet je de meisjes die het wel willen weer onder druk.
- Je zet een verbod op een keuze, dat kan niet.
- De meeste moslima's worden helemaal niet onderdrukt. Ze dragen het gewoon voor hun geloof. Als een moslima wel onderdrukt wordt, moet dit individueel worden aangepakt.
- Het aspect 'druk' kun je niet uitsluiten. Denk aan het katholieke huwelijk: ouders willen nog graag dat hun kinderen voor de kerk trouwen. Het is belangrijk dat het onderwijs kinderen en jongeren beschermen tegen die druk. Kun je als 14-15 jarige een bewuste keuze maken voor de hoofddoek? Als jongeren van school afgaan, kunnen ze dan een bewuste keuze maken.
- Te algemeen, niet iedereen heeft dezelfde reden om een hoofddoek te dragen. In een algemene maatregel is er geen plaats voor het individuele.

Een hoofddoek is voor meisjes een deel van hun identiteitsontwikkeling, een hoofddoek is daarom te vergelijken met andere uitingen van jeugdculturen (piercings, bepaald soort kleding,...).

Reacties in het midden

- eens met stelling tot aan de komma, erna niet want niet zelfde niveau als piercing wegens religieuze aspect van hoofddoek; piercing kan even fel als hoofddoek gedragen worden maar is nooit religieus.
- Een meisje is heel trots dat op haar school waar meisjes die hoofddoek dragen geen bedreiging vormen voor de andere meisjes. Ze vraagt zich af hoe ze zichzelf kunnen ontplooien als de maatschappij hen een stuk zelfontplooiing afneemt.
- Als meisje zegt 'ik draag hoofddoek omdat...' moet ik haar geloven zolang ik geen tegenbewijs heb. We veralgemenen heel snel voor een hele groep op basis van slechts een aantal stemmen.
- Een hoofddoek is veel sterker als symbool... piercings etc. zijn een fase, en hiermee niet vergelijkbaar. Een hoofddoek is geen vorm van rebellie. Geen jeugdcultuur...
- Als minderheid kan het wel zijn dat sommige meisjes de hoofddoek nu dragen, terwijl dit niet hun identiteit is, maar wel eerder als reactie op de commotie... Maar het moet meer zijn, het overstijgt de subculturen...
- In andere delen van de wereld, zoals Iran, kan het toch wel een teken van onderdrukking zijn? Sluit dit je niet af van 'de westerse samenleving'? Verschillende landen houden er andere culturen op na, ook over de hoofddoek – in Iran is 'alles' verplicht; daar is een vrouw inderdaad minderwaardig. Het dragen van een hoofddoek ligt er anders. Verschillende moslimstrekkingen leven volgens andere islamwetten (profeet Ali ipv bijvoorbeeld profeet Mohammed).
- De mentaliteit van de ouders wordt vaak gemengd met de religieuze regels. Zij verplichten soms de meisjes een hoofddoek te dragen, maar later beslissen ze toch zelf.
- De hoofddoek is iets waarvoor je kiest, het is een proces in je identiteitsontwikkeling.

- De hoofddoek is geen jeugdcultuur, het is niet zomaar een hype. De hoofddoek is minder oppervlakkig.
- Als je op groeit in de gemeenschap wil je erbij horen.
- Cultuur is niet gelijk aan een godsdienst. Piercing zegt minder over een persoon dan een hoofddoek.
- Religie is niet mode. Het is een deel van opzoek gaan naar identiteit, geen tijdelijk verschijnsel, uiting van geloof, levenswijze. Geen fase waar je door gaat.

Een verbod op hoofddoeken beperkt het recht op onderwijs en de gelijke onderwijskansen van meisjes met een hoofddoek. De schoolkeuze hangt mogelijks af van het al dan niet mogen dragen van een hoofddoek en niet van de studierichtingen

- Akkoord, want verbod creëert nog meer concentratiescholen
- Niet akkoord, alloctonen in onderwijs is schrijnend, het dragen van de hoofddoek of niet dragen heeft geen enkel effect op de prestaties, de toestand is sowieso al schrijnend. Bijvoorbeeld jongens presteren nog slechter en dragen al geen hoofddoek natuurlijk
- Jongeren moeten zolang mogelijk naar school gaan voor betere resultaten en met deze maatregel is de kans groot dat zo nog minder lang gaan.
- Akkoord, want het al dan niet mogen dragen van hoofddoek wordt een nieuw criterium om voor school te kiezen (naast kosten, ...).
- Veel akkoord
- Op zich niet, maar als criterium wordt dan wel
- Hoe ervaren jongeren dat wanneer ze hoofddoek moeten afzetten? Antwoorden uit dit groepje: dat geeft een slecht gevoel, een meisje ging zich verschuilen in de toiletten, vooral t.o.v. jongens een lastig gevoel.
- Als er vijf scholen zijn in de regio, waarvan vier met verbod en eentje waar het mag dan kies je niet meer voor pedagogisch van de school.
- Voor mij zou geen probleem zijn om geloof aan de kant te zetten, wij kunnen er niet altijd inkomen hoe dat is voor mensen die dat niet kunnen
- Misschien ook een stuk 'gewoonte' je hoofddoek afzetten in de school?
- In ideale omstandigheid mag dat niet meespelen, iedereen moet op zijn gemak te zijn om op een goede manier te leren. Hoofddoek mag geen rol spelen. Eigenlijk mag er geen hoofddoekenverbod zijn, want je haalt een 7/10 met of zonder hoofddoek.
- Deze kwestie wordt opgeblazen tot een probleem wat eigenlijk geen probleem is. In sommige scholen is het tot nu toe geen probleem en wordt er nu een issue van gemaakt.

Een verbod bevordert de maatschappelijke intolerantie omdat het de boodschap geeft dat een hoofddoek iets slechts is.

- Door het dragen van een hoofddoek krijg je in deze maatschappij een zeker beeld opgeplakt. Het verbod van de hoofddoek, is een fout idee naar de moslim gemeenschap.
- Het verbod werd ingezet omwille van de concentratiescholen. Je verschuift het probleem, de oorzaak van het basisprobleem wordt niet aan gepakt en de schuld wordt bij de hoofddoek gelegd. Het is een gemakkelijke oplossing, je geeft het een beeld. Je gaat dus het symptoom bestrijden en niet de oorzaak van het probleem.
- Elke godsdienst heeft eigen regels, als moslim mag je een hoofddoek dragen en we moeten respect hebben voor ieder zijn godsdienst.
- Het is een signaal naar maatschappij, waarin het leven volgens de norm voorop wordt gezet. De discussie wordt gevoerd over het opleggen/invoeren van nieuwe normen, als je afwijkt,

gaan mensen je scheef bekijken. Dit is hoe de maatschappij in elkaar zit. Door dit te doen, ga je het weer vernauwen.

- Heb je gevoel dat andere mensen intolerant reageren? *Nee, ben moslim geworden, ouders accepteren het niet altijd. Ouders gaan mee in op het debat, media... Voornamelijk omtrent de hoofddoek, in het begin was het over de islam algemeen. Ik ben nog steeds Stephanie en nog steeds dezelfde.*
- Voelen jullie intolerantie tegen de islam? *Islamfobie algemeen aangewakkerd. Ik studeer voor leerkracht Latijn en geschiedenis. Ik ervaar het als intolerantie op persoonlijk vlak tegenover mij. Ik word er toe verplicht hem niet te dragen. Ik mag niet doen wat ik wil.*
- Politiekers en gemeenschapsonderwijs geven signaal naar racistische mensen, waardoor ze denken dat ze hun mening openlijk mogen uiten. *Mensen dragen dit voor hen zelf, reageren niet op hun sjaal of pet. Op joden wordt niet gereageerd.*
- Hoe voel je u in deze tijd? *Islam komt dagelijks in het nieuws. Mensen maken opmerkingen. Moeilijk als je moslim bent en deze opmerkingen krijgt. Iedereen is deel van de samenleving en moet positief aan gewerkt worden. Vaak wordt er gestereotypeerd. Als je Vlaming bent, mag je geen moslim zijn. Dit kan op den duur tot conflict leiden. Terrorisme, bepaalde gedachten over de moslim vrouw door onwetendheid, geen contact met moslims. Wij zijn niet gewoon openlijk ons geloof te tonen, intens te beleven. Ouders hebben ons zo groot gebracht en dit zijn onze waarden en dit geven we ook door aan onze kinderen.*
- *Radicaliseren bij de niet moslims. Wij – zij... Door situatie te creëren heeft voordeel voor de extremisten. Veel meer mensen zijn geneigd die kant op te gaan. Verbod is wij verhaal, maar niet ons verhaal.*
- Wij willen concentratiescholen vermijden, dit is meer een praktisch ding. Ze doen net of alleen vrouwen het probleem zijn. Het concentratieprobleem vermijden daar moet het over gaan, niet alleen focussen op meisjes.
- Door het uitspreken van een verbod, druk je tevens een waardeoordeel uit. De vraag die we ons stellen: “is de hoofddoek wel zo onschuldig?”. We komen tot een aantal vaststellingen:
 - o Niet iedereen doet het voor de religie, niet iedereen heeft dezelfde intentie. Toch merken enkele moslima’s op dat wanneer je het doet voor de verkeerde redenen bijvoorbeeld als wapen of als protest of om mee te doen, ... je dit niet lang volhoudt.
 - o We vragen ons ook af of het dragen van een hoofddoek geen wapen aan het worden is om iets te bereiken? Iedereen draagt bij tot de hoofddoek als wapen: moslim, geen moslim, de publieke opinie, de media, ... We koppelen hieraan dat de media een grote rol speelt, zij zijn op zoek naar sensatie en op dit moment levert het hoofddoekendebat sensatie en dit is jammer want leidt tot onrust, oproer, ... Iemand haalt zelfs aan dat het uiteindelijk maar een lapje stof is en begrijpt niet waarover de media zo een drukte maakt, het is toch niet dat de wereld ervan gaat vergaan?
- Het hoofddoekendebat is eigenlijk een integratiedebat. De 1ste generatie was veel minder zichtbaar. Moslima’s liepen ook gesluierd, maar ze vertoefden bovendien binnenshuis. De 1ste generatie kwam naar hier om te werken. Integratie was toen niet belangrijk omdat men ervan uitging dat het gastarbeiders waren die wel terug gingen. De 2de generatie moslima’s is veel zichtbaarder, ze komen op straat, studeren, werken, ... integratie werd veel belangrijker.
- Algemeen merken we op dat de houding ten opzichte van religie de laatste 40 jaar tout court veranderd is. Het lijkt alsof het een privéaangelegenheid is geworden. Je mag je religie niet meer uiten of je wordt hierop afgestraft en moslim zijn valt nu eenmaal meer op dan bijvoorbeeld het dragen van een kruisje.
- De mensen zien het als een slecht ding omdat ze ons ook niet laten uiten. Over hoe we zijn en waarom de keuze.
- Het debat legt nadruk op onderdrukking in religie terwijl dat niet het enige aspect hiervan is.
- Het gaat regelrecht in tegen een kleurrijke samenleving. We moeten streven naar een gezonde mix in de samenleving, geen concentratiescholen dus.

- Islam is erkend in België, men moet dus ook de Islam in het geheel aanvaarden. Mijn hoofddoek valt niemand lastig, evenmin andere religieuze symbolen die mij niet lastig vallen.
- Voor mensen die het moeilijk hebben in onze maatschappij, kunnen opzichtige symbolen bedreigend zijn.